

Nowe stanowisko *Thesium ebracteatum* (Santalaceae) w województwie mazowieckim

Thesium ebracteatum Hayne (leniec bezpodkwiatkowy) to jeden z czterech gatunków z rodzaju *Thesium* notowanych w Polsce. Są to półpasożyty, które nie wykazują specyficzności w stosunku do żywiciela (DOSTÁLEK & MÜNzBERGOVÁ 2010). Gatunek ten związany jest z widnymi lasami iglastym i mieszanymi, ich skrajami oraz murawami. Spotykany jest także w miejscach zaburzonych przez działalność człowieka (przydroża, nasypy kolejowe) (ZALUSKI 2004).

W Polsce gatunek ten podlega ochronie ścisłej (ROZPORZĄDZENIE 2012). Na ogólnopolskiej „czerwonej liście” zaliczony został do kategorii zagrożenia: V (ZARZYCKI & SZELĄG 2006). Ponadto znajduje się na liście Konwencji Berneńskiej oraz w załączniku II Dyrektywy Siedliskowej.

Zasięg leńca bezpodkwiatkowego obejmuje środkową i wschodnią Europę między 50 a 55 stopniem szerokości geograficznej północnej. Na zachód sięga do dolnej Łaby a na wschodzie po Ural (JALAS & SUOMINEN 1988). W Polsce spotykany jest najczęściej w północnej i wschodniej części kraju (ZAJĄC & ZAJĄC 2001).

Z terenu Mazowsza leniec podawany był z kilku stanowisk już w XIX w. (skupionych w większości wokół Warszawy; Zielnik WA). Do lat 50. XX w. udokumentowano kilka kolejnych stanowisk ze środkowego Mazowsza, przy czym najwięcej w Puszczy Kampińskiej (KOBENDZA 1930), gdzie do dziś przetrwały trzy stanowiska (GŁOWACKI & FERCHMIN 2003) oraz na obszarze byłego powiatu pruszkowskiego (trzy stanowiska potwierdzone później przez NOWAKA i in. 1983). W ciągu ostatniego półwiecza opisano jeszcze dwa

stanowiska z Warszawy, udokumentowane materiałami zielnikowymi (Zielnik WA). Oba te stanowiska obecnie już nie istnieją (H. Leśniewska, inf. ustna). Gatunek ten był również podawany z czterech stanowisk ze wschodniej części województwa mazowieckiego (GŁOWACKI 1984) oraz jednego stanowiska w rejonie Ostrowi Mazowieckiej (ZAŁUSKI 2004).

W maju 2011 r. natrafiono na stanowisko *Thesium ebracteatum* zlokalizowane w obrębie mineralnego wyniesienia na torfowisku Pulwy, położonym około 1 km na południe od wsi Wincentowo w mezoregionie Doliny Dolnej Narwi (Gmina Rząśnik, powiat wyszkowski; 52°43'38"N, 21°23'55"E), kwadrat ATPOL EC69. Stanowisko to oddalone jest o około 40 km od innych znanych stanowisk leńca w rejonie Ostrowi Mazowieckiej, Węgrowa oraz Zielonki (ZAŁUSKI 2004).

Niewysokie wyniesienie mineralne (tak zwany „grądzik”), na którym zanotowano *Thesium ebracteatum* otoczone jest przez intensywnie użytkowane łąki ze związku *Calthion* na podłożu torfowym. Przebiega przez nie szutrowa droga prowadząca ze wsi Rząśnik do wsi Grądy-Polewne. Część wyniesienia użytkowana jest jako nielegalna kopalnia piasku i składowisko odpadów. Na skraju torfowiska występują pasowo gatunki ze związku *Molinion caeruleae* natomiast szczyt wyniesienia oraz skarpy wykopów opalone są przez gatunki ze związku *Koelerion glaucae* oraz gatunki charakterystyczne dla klasy *Festuco-Brometea*. Ze względu na niewielką powierzchnię wyniesienia te grupy gatunków przenikają się tworząc fitocenozy specyficzne dla „grądzików” (WRÓBLEWSKA 2000). Leniec występuje w płacie o charakterze łąkowym, który opisany został poniższym zdjęciem fitosocjologicznym:

Zdj. data: 12.08.2011. Powierzchnia zdjęcia 25 m². Nazewnictwo roślin naczyniowych za MIRKIEM i in. (2002). Wystawa północno-zachodnia. Nachylenie 5°. Pokrycie warstwy c – 100%: *Festuca rubra* 4, *Agrostis capillaris* 3, *Achillea millefolium* 2, *Veronica chamaedrys* 2, *Danthonia decumbens* 1, *Galium boreale* 1, *G. verum* 1, *Lotus corniculatus* 1, *Phragmites australis* 1, *Rumex acetosa* 1, ***Thesium ebracteatum* 1**, *Veronica spicata* 1, *Anthoxanthum odoratum* +, *Artemisia campestris* +, *Carex acutiformis* +, *C. hirta* +, *Chamaecytisus ratisbonensis* +, *Dianthus deltoides* +, *Equisetum pratense* +, *Galium mollugo* +, *Hieracium umbellatum* +, *Hypericum perforatum* +, *Knautia arvensis* +, *Peucedanum oreoselinum* +, *Pimpinella saxifraga* +, *Plantago lanceolata* +, *Potentilla argentea* +, *Ranunculus acris* +, *Rumex acetosella* +, *Stellaria graminea* +, *Taraxacum officinale* +, *Trifolium arvense* +, *Viola canina* +, *Armeria maritima* r, *Helichrysum arenarium* r, *Sanguisorba officinalis* r. Pokrycie warstwy d – 30%. *Brachythecium* sp. 3, *Plagiomnium* sp. 1.

Na opisywanym stanowisku populacja *Thesium ebracteatum* reprezentowana jest przez jeden dość zwarty płat, zajmujący powierzchnię około 16 m². Liczebność leńca została oszacowana na około 250 pędów generatywnych.

Ze stanowiska pobrano próbę gleby z głębokości 0–10 cm. Jej pH wynosiło 4,99 w H₂O oraz 4,01 w KCl. Analiza składu granulometrycznego wykazała, że udział piasku drobnego wynosi aż 68,5 %, piasku średniego 17,7% a pyłu i części sypialnych 10,1% (norma BN-78/9180-11). Cząstki o średnicy większej od 0,5 mm stanowiły jedynie 3,7% ogólnej masy gleby i znajdowało się wśród nich wiele węglików. Taki udział frakcji świadczy o eolicznym pochodzeniu wyniesienia (KONECKA-BETLEY i in. 2002).

Thesium ebracteatum należy do gatunków, których ochrona w naszym kraju jest szczególnie istotna. Prawdopodobnie właśnie w Polsce występuje znaczna część światowych zasobów leńca, ponieważ ma on tutaj centrum swojego zasięgu występowania.

W związku z obserwowanym zanikaniem tego gatunku poza Polską północno-wschodnią (PAWLIKOWSKI 2011) odkryte stanowisko może być ważne dla zachowania tego gatunku w naszym kraju. Istnienie opisywanej populacji jest zagrożone ze względu na jej niewielką powierzchnię oraz silną antropopresję w miejscu jej występowania. Płat leńca znajduje się zaledwie 5 m od skraju wykopu, z którego pozyskiwany jest nielegalnie piasek. Ponadto w obrębie wyniesienia obserwuje się ekspansję *Calamagrostis epigejos*, najprawdopodobniej w wyniku zaprzestania wypasu. Aby zachować opisywane stanowisko *T. ebracteatum* należy jak najszybciej zatrzymać nielegalne pozyskanie piasku i składowanie odpadów oraz wprowadzić na całej powierzchni „grądziku” zabiegi ochrony czynnej (wypas lub wykaszanie).

Summary. New locality of *Thesium ebracteatum* (Santalaceae) in Mazowsze Province. The paper presents a new locality of *Thesium ebracteatum* Hayne, which was found in May 2011 in north-central part of Mazowsze Province near Rzańnik (52°43'38"N, 21°23'55"E). *T. ebracteatum* is a rare and protected species in Poland and a species of EU special concern. The locality is one of the few recently reported from Mazowsze. The species occurs here in unmanaged dry meadow on the small elevation, which is surrounded with wet meadows. The area of the *T. ebracteatum* population is about 16 m². The whole population is threatened by illegal sand-mining from the elevation.

LITERATURA

- DOSTÁLEK T. & MÜNZZBERGOVÁ Z. 2010. Habitat requirements and host selectivity of *Thesium* species (*Santalaceae*). – Bot. J. Linn. Soc. **164**: 394–408.
- GŁOWACKI Z. & FERCHMIN M. 2003. Chronione, rzadkie i zagrożone gatunki roślin naczyniowych Kampinoskiego Parku Narodowego i jego otuliny. – W: R. ANDRZEJEWSKI (red.), Kampinoski Park Narodowy **1**: 259–274. Przyroda Kampinoskiego Parku Narodowego, Izabelin.
- GŁOWACKI Z. 1984. Notatki florystyczne z Mazowsza i Podlasia. – Zesz. Nauk. Wyższ. Szk. Roln.-Ped. w Siedlcach **4**: 51–77.
- JALAS J. & SUOMINEN J. (red.) 1988. Atlas Florae Europaeae. Distribution of vascular plants in Europe **2**, s. 206. Cambridge University Press, Cambridge.
- KOBENDZA R. 1930. Stosunki fitosocjologiczne Puszczy Kampinoskiej. – Planta Pol. **2**: 1–201.
- KONECKA-BETLEY K., CZEPIŃSKA-KAMIŃSKA D. & JANOWSKA E. 1999. Systematyka i kartografia gleb. s. 152. Wyd. SGGW, Warszawa.
- MIREK Z., PIĘKOŚ-MIRKOWA H., ZAJĄC A. & ZAJĄC M. 2002. Flowering plants and pteridophytes of Poland – a checklist. – W: Z. MIREK (red.), Biodiversity of Poland **1**, s. 442. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- NOWAK K. A., OLACZEK R. & ROSTAŃSKI K. 1983. Flora strefy podmiejskiej Warszawy (na przykładzie byłego powiatu pruszkowskiego). – Monogr. Bot. **64**: 1–312. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- PAWLIKOWSKI P. 2011. 1437 *Thesium ebracteatum* – leniec bezpodkwiatkowy. – W: Monitoring gatunków i siedlisk przyrodniczych ze szczególnym uwzględnieniem specjalnych obszarów ochrony siedlisk Natura 2000. Wyniki monitoringu wykonanego na zlecenie GIOŚ. [Pozyskano dnia: 25.11.2011 r. z http://www.gios.gov.pl/siedliska/pdf/wyniki_monitoringu_roslin_2010_thesium_ebracteatum.pdf].
- ROZPORZĄDZENIE MINISTRA ŚRODOWISKA z dn. 5 stycznia 2012 r. w sprawie ochrony gatunkowej roślin. Dz. U. Nr 0 (2012), poz. 81.

- WRÓBLEWSKA A. 2000. Rośliny chronione i rzadkie wysp mineralnych uroczyska Brzeziny Kapickie w Biebrzańskim Parku Narodowym. – Parki Nar. Rez. Przyr. **19**(3): 21–27.
- ZAJĄC A. & ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. s. xii + 714. Nakładem Pracowni Chorologii Komputerowej Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- ZAŁUSKI T. 2004. *Thesium ebracteatum* Hayne. Leniec bezpodkwiatkowy. – W: B. SUDNIK-WÓJCIKOWSKA & H. WERBLAN (red.), Gatunki roślin. Poradniki ochrony siedlisk i gatunków Natura 2000 – podręcznik metodyczny **9**: 187–190. Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- ZARZYCKI K. & SZELĄG Z. 2006. Red list of the vascular plants in Poland. – W: Z. MIREK, K. ZARZYCKI, W. WOJEWODA & Z. SZELĄG (red.), Red list of plants and fungi in Poland, s. 11–20. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.

IWONA DEMBICZ, ŁUKASZ KOZUB, *Zakład Ekologii Roślin i Ochrony Środowiska, Instytut Botaniki, Wydział Biologii, Uniwersytet Warszawski, Al. Ujazdowskie 4, 00-478 Warszawa, Polska; e-mail: i.dembicz@biol.uw.edu.pl, lukasz.kozub@biol.uw.edu.pl*

PIOTR ZANIEWSKI, *Zakład Molekularnej Fizjologii Roślin, Instytut Botaniki, Wydział Biologii, Uniwersytet Warszawski, ul. Miecznikowa 1, 02-096 Warszawa, Polska; e-mail: piotrzaniewski@biol.uw.edu.pl*

Przyjęto do druku: 28.12.2012 r.